

A könyv elektronikus változata

Előszó

- I. Rákosszentmihály -- gyerekkor
- II. Pannonhalma -- ifjúkor
- III. Komárom -- Sopron -- Pápa -- háború
- IV. Budapest, Andrássy út 60. -- letartóztatás
- V. Vilma királynő út -- Conti utca -- Sopronkőhida -- börtön és ítélet
- VI. Potyma, Mordovia, Szovjetunió -- Gulág
- VII. Gulág -- örök és foglyok
- VIII. Újra Magyarország -- szabadulás

- IX. Pesterzsébet -- segédmunkás
- X. Frankel Leó út-Budakeszi -- mosodás

XI. Szent Imre templom -- újra pap

Epilógus

Utószó (Bolberitz Pál)

A könyv képei

<http://www.piar.hu/pazmany/k477.htm>

VII. Gulág -- örök és foglyok

A lágerparancsnokok aránylag rendesek voltak. Tudták, hogy élet-halál urai, és ezt mi elfogadtuk. Az egyik lágerben a pékség vezetőjének hiányzott a jobb keze tőből, itt hagyta Budapesten, a Gellért téren. Ezért gyűlölte a magyarokat. Volt egy tizenhat éves kislánya, akit imádozt. Egy nyári zivatarnál a gyerek vezetékes rádió mellett ült, belevágott a villám és meghalt. Hogy valami emléke legyen, hozott egy rossz minőségű igazolványképet, fessek le: tündérszép hölgyet varázsoltam. Éjszaka dolgoztam a kultúrteremben mécses mellett. Fel nem tételeztem volna erről a gyűlölködő emberről, hogy milyen tapintatos. Ő volt az ügyeletes éjszaka, de nem jött be, csak ledörgölte a jégvirágot az ablakról, onnan figyelt. Az öröknek szoktak vetítéseket tartani, egyszer megkérdeztem tőle, milyen filmet látott.

-- Valami muzsikusról, Mazarról szólt -- mondta.

Ez volt a híres Mozart-film.

Egy őrnagy volt a kultúrfelelős abban a lágerben, ahol plakátfestő voltam. Egyszer nagyon morgott, kérdeztem, mi baja.

-- Megbetegedett a kislányom, és nem adtak kocsit, hogy bevihessem Szaranszkba.

-- Sokat evett a leányka? -- kérdeztem.

-- Igen.

Január eleje volt, az ortodox karácsonyt ünnepelték.

Amikor a hazafelé tartó szerelvényre felszálltunk, ez az őrnagy kedvesen odahívott magához:

-- Azt kérem, ha véleményt kell mondania rólunk, ne felejtse el, hogy én magával mindig jóban voltam.

-- Ilyen agyaglábakon áll a nagy Szovjetunió? -- gondoltam, de megígértem neki.

Harminchat láger volt a körzetünkben, a 19-es mellett a büntetőzóna. Akiket nem volt elég

sötétzárkával büntetni, azokat oda vitték. Egyszer engem is. Állítólag összeesküvést szerveztem azzal, hogy esténként a fiatal fogolytársaim körülálltak, és beszélgettünk. Egy szerelvénnyel végigjárta az összes láger, begyűjtötte a büntetendőket, voltunk vagy hatvanan. Nem szeretek tolakodni, a sor végén álltam, amikor megérkeztünk. A táborparancsnok, egy jóindulatú fiatal főhadnagy odaintett magához:

-- Kak professzia? Mi a foglalkozása?

Mellettem egy lengyel, aki tudta, hogy rajzolok, azt válaszolta:

-- Hudozsnyik. Festő.

-- Milyen? -- kérdezte a parancsnok.

-- Portretyiszt -- mondtam.

Ez volt a szerencsém, mert egy pillanatig nem voltam a büntetôzónában. Jött másnap a táborparancsnok a tisztjeivel, hogy fessek le. Hozott egy tizenkét tubusból álló festékkészletet és egy dobozfedelet. Teljesen kétségbeestem. Olajjal sosem dolgoztam, csak vízfestékkel. Palettám sem volt, de a szovjet ember találékony. Végülis ablaküvegre nyomtam ki a festékeket. Ecset is kellett. Addigra már tudtam a borz nevét oroszul, az ecsethez borzszőr kellene, de mivel nem találtak, kecskefarokból készült. Most már volt ecsetem, festékem, papundeklim -- el kellett kezdenem festeni. Mögöttem álltak a többiek és figyeltek. Állandóan kértem a parancsnokot, hogy ne bóbiskoljon el, hanem tartsa a fejét, és ettől megjött az önbizalmam. Miután már egy órát ült nekem, annyira kifáradt, hogy meg se látta, mi van a képen. Másnap aztán iparkodtam kijavítani, egész használható lett. Kínjában az ember mindent megtanul.

Baranovnak hívták azt a fegyôrt, akit nem szerettünk, mert örökké motozott és gorombáskodott. Az egyik litván fogolytársunk csomagot kapott. Úgy tudták meg a címét, hogy a gazdasági irodában az ôrök feleségei dolgoztak -- velük beszélô viszonyban voltunk --, egyikük megírta a litván családjának. Nagy ribillió támadt. Behívták a foglyot a parancsnokságra, de nem árulta el a fehérnépet, ehelyett azt mondta: Baranovtól tudták meg a címét. Büntetésbôl a fegyôrt a konyhára küldték krumplit pucolni. Amikor visszakerült hozzánk, nagyon jámbor lett!

Egy szamojéd csomagban kapott egy üveg fókaszírt. Nem vette le a szájáról, míg ki nem itta, a saját szememmel láttam. Attól féltem, hogy belepusztul, de kutya baja sem lett. Egyszer viszont az egyik ukrán kapott csomagban négy keménytojást. Olyan éhes volt, hogy egyszerre megette -- és reggelre meghalt.

Zsuliknak hívták a „láger krémjét”, a felsô tízezert. Voltak közöttük valódi gazemberek is. Egy huszonháromszoros szovjet gyilkos, aki az utolsó hat gyilkosságát már a lágerben követte el, szeretett mellettem ülni. Kérte, hogy a tükre hátoldalára fessek valamit. Egy huszonháromszoros gyilkosnak nem mertem nemet mondani, ezért festettem rá egy nôi képmást. Viszonzásul azt mondta:

-- Szeretném neked megköszönni, de semmim sincs. Tudod mit, ha téged valaki bántani akarna, szólj nekem!

Így lett saját testôröm a lágerben... A négy ôrtorony a golyószóróval kismiska volt ahhoz a védelemhez képest, amelyet én élveztem.

Az egyik orosz rab éppen elöttem támadta meg a szintén fogoly konyhafônököt. Egy nadrágba tett téglával verte szét a fejét, szerencsére nem halt meg, de szerteszét fröccsent a vére.

Tizenhatezer kilométer távolságból kapta erre az utasítást -- így működött a lágermaffia. Tanúskodnom kellett a parancsnokságon, annyira az orrom előtt történt a dolog. Rá két hónapra egy barakkba kerültünk. Féltem a bosszújától, de aztán elszállították.

A Szovjetunióban nincs karácsony, csak január elsején „jolka”, vagyis fenyőfa és „gyed moróz”, szó szerint „fagy bácsi”, azaz a Téliapó. A magyar népszokásban nincs ilyen, nálunk Kisjézus van és karácsonyfa. Összebeszéltünk az egyik lágerben, hogy karácsonyestet tartunk, akármi történik is. Noha december 24-e munkanap volt. Jóban voltam a főnökömmel, akinek volt egy négyesztendős, beteg kislánya. Megkértem, hadd csináljak neki jolkát. Az erdőről hozattam a fogolytársaimmal egy pici fenyőt, papírdíszeket akasztottam rá, ez lett a mi karácsonyfánk is Szenteste. Mind a harminc magyar bedolgozott ebbe a karácsonyba, hoztak egy darabot a kenyéradagjukból. Az ukránoktól kértem egy gerezd fokhagymát, azok mindig kaptak a csomagban, bedörzsöltem vele a kenyér héját -- ez lett a kolbász. A kenyér beléből kockákat gyártottam, rászórtam a nyakamban hordott havi 12 dekagramm kristálycukor normából -- ez lett a sütemény. Két fogolytársunk szolgálatban volt a villanyfejlesztőn. Ők azzal járultak hozzá az ünnepi esthez, hogy rövidzárlatot csináltak, mire az őrtoronyban kilőtték a színes rakétákat. Csillagszóró helyett tűzijáték lett! Mindenki arra figyelt, és a kutya sem törődött velünk. Imádkoztunk, énekeltünk, gondoltunk az otthoniakra, próbáltuk elfelejteni a nyomorúságunkat. Hirtelen nyílik az ajtó, és bejön egy Sztálin-díjas szovjet költő, Ivan Fagyevics Szolovjov. Ránk néz, aztán kimegy. Azt hittük, megy egyenesen a parancsnokságra feljelenteni az összeesküvést. Húsz magyar együtt -- ez csak összeesküvés lehet, ami a Szovjetunióban a legnagyobb bűn! Másnap találkozom vele, és meghatottan azt mondja:

-- Tudod, hogy engem ateistának neveltek. De hogy ti ilyen körülmények között, a hitetek alapján tudtok mosolyogni, ennél nagyobb istenért nekem nem kell!

Földbe gyökerezett a lábam Isten újabb csodájától, hogy az öröm is lehet istenért!

Amikor gyengélkedtem, hetes voltam a barakkban. Hoztak egy konzervdobozban fáradt gépolajat, hogy csináljak belőle mécsest. Gondoltam, telefonon tudok viharlámpát rendelni a Vasértből, de mécsest csinálni nem. Egy tizenhat esztendős ukrán fogolytársam elkérte, és öt perc alatt mécsest csinált: kivette a kabátjából a vattabélést, az lett a kanóc, egy faágból úszót kreált, beletette az olajba és kovakővel meggyújtotta. Ő mondta nekem először, hogy bácsi, „battyka”, pedig csak harminc esztendős voltam! Amikor nekem kellett begyűjtanom a kályhába, átmentem a másik barakkba, hogy egy kis parazsat hozzak. Az volt a baj, hogy kértem, és nem erőszakoskodtam. Ott guggoltak a szovjetek a kályha körül, mindegyik belémrúgott. Amikor kijátszották magukat, végül adtak parazsat. A szlávokat nem lehet megérteni. Ahogy Dosztojevszkij írja, megölelik az embert, és hátulról beleszúrják a kést.

Ugyanakkor működött a szolidaritás a rabok között. Velünk volt a lágerben egy berlini mérnök az UFA-filmvállalattól. Amikor ezt a környékbeliek megtudták, idehordták a régi, kurbli vetítógépeiket javítani. Megjavította, de kért filmet a kipróbáláshoz. Behozták a Kaméliás hölgyet, Greta Garbóval a címszerepben. Levetítette nekünk a barakkban -- akkor egy kicsit embernek éreztük magunkat...

Sokat beszéltem a fogolytársaimat, ez segített szellemileg épen maradni. Egyikük tudta Blok költeményeit kívülről. Egy német páncélos tábornok pedig Goethe Faustjának prológusát. Három másik tábornok is volt: Kijev vörös parancsnoka, aki feladta a várost, egy piperkóc román tábornok és egy fehérorosz földbirtokos. Egy kijevi egyetemi tanárt, aki

talajmeliorizációval foglalkozott, azért ültettek le, mert a könyvében nem minden lapon szerepelt idézet Sztálintól. Akkor az volt a szabály, hogy minden oldalon idézni kellett a Vezért. Nagyon könnyű volt a Szovjetunióban politikai fogolynak lenni!

Volt egy pajtásom, orvos, moszkvai ember. Olyan nyakkendőben érkezett, amelybe magyarul volt beleírva: „tisztá gyapjú”. Szépen beszélt oroszul. A színház, a sport és a nők érdekelték. Ő szervezte meg a színházi előadásokat már a Sztálin halála utáni enyhülésben. Csehov „A medve” című egyfelvonásosát adtuk elő vasárnap szabadidőben. Fejből tudta a híres versenyzők sakkjátszmájának lépéseit, és elmondta az 1936-os belgrádi Fradi-meccs játékosainak nevét. Fantasztikus emlékezőtehetsége volt. Nagyon megbecsültük ezért. Szabályos irodalmi szemináriumokat tartottunk a kis szabadidőnkben. Vigyáztunk, hogy ne váljunk primitívekké. A Kreml főiskolájának az igazgatója például jól ismerte Lenin, Sztálin, Marx, Engels műveit, én viszont ezekben nem voltam tájékozott. Egyszer azt mondtam neki:

-- Sajnálom magát, mert egész életét a kommunizmusra tette fel. Én egy téglát sem raktam a kommunizmus épületébe, így könnyebb elfogadnom, hogy rám szakadt, mint magának, aki építette.

Valójában mindenkivel jóban voltam. Az a tizenhat éves ukrán, aki olyan ügyesen csinált mécses, diák volt, tehetséges fiú. Ha színdarabokat adtunk elő, ő játszotta a női szerepeket. Fejből tudta a Csehov-darabokat. Nagyon szerettem, majdnem megkereszteltem. Sokat beszéltem neki Jézusról, a megváltásról. Amikor születésnapja volt, azt mondtam:

-- Tegnap éjjel, mikor miséztem, felajánlottam Istennek, hogy inkább én maradok itt a lágerben, csak te hazamehess!

Akkor elképzelhetetlennek tűnt a dolog, de rá két hétre szabadult...

Ő volt az, aki Sztálin halála után vigasztalt engem. Ez volt az egyetlen nehéz periódusom a lágeréletben. Nagy állami ünnepeken adtak amnesztiát, de csak köztörvényeseknek, politikaiaknak soha! Ez volt az első alkalom, hogy politikaiak is szabadultak.

Háromezerkétszázan mehettek haza, köztük olyanok is, akiket 25 évre ítéltek. A mi lágerünkből a hatvannégy magyar közül negyvennyolcan hazajöttek. Én nem. Akkor az volt az érzésem, most becsukódott a kapu, sose szabadulok innen! Az ukrán fiú azzal vigasztalt, ne búsuljak, ha letelik a tíz év, akár harminc kilométeres körzetben is szabadon mozoghatok a tajgában. Valahogy nem ez volt az álmaim netovábbja!

Fantasztikus sorsú emberekkel találkoztam a lágerben. 1995-ben kaptam egy levelet Moszkvából, egy volt fogolytársam írta, Lev Szergejevics Lebegyev, aki ennyi év után megköszönte, hogy segítettem a lelki-szellemi kibontakozását. Együtt dolgoztunk a ruhagyárban, ő volt a laboratórium vezetője. Megkért, meséljek valamit a diplomácia történetéről.

-- Minek neked a rabságban a diplomácia története? -- kérdeztem.

Elmesélte, hogy a lengyel határtól két kilométerre levő, fehérorosz városkából, Magilovból származik. Az édesapja iskolaigazgató volt, nagy párttag. Ő gyerekként Lenin művein tanult olvasni, de valamit konyított a némethez is. Amikor 1943. június 22-én a németek pár óra alatt elfoglalták a várost, apja Leningrádban rekedt. Édesanyja aknatalálatot kapott, és elvérzett. Ő maradt ott családfenntartónak a kilencéves, gyerekbénulások hűgával és a hétesztendős öccsével. A német parancsnokság alkalmazta tolmácsként. Miközben csinálta, kezdett neki

megtetszeni a nemzetiszocializmus. A nagy kommunistából nagy náci lett tizenhét évesen. Amikor négy év múlva közeledett a Vörös Hadsereg, belépett az SS-be, és elindult velük Németországba. Észtországban szovjet hadifogságba került -- itt kiábrándult a nemzetiszocializmusból is --, de nem árulta el a kilétét. Egy volt osztálytársa azonban megismerte és feljelentette. Csak azért nem ítélték halálra, mert akkor alakult meg San Franciscóban az ENSZ, amelynek csak olyan ország lehetett a tagja, ahol nincs halálbüntetés. Egy olyan diktatúrában, mint a Szovjetunió, egyszerűen felfüggesztették a halálbüntetést arra a kis időre. Ezért kapott 25 évet. Addigra belátta, hogy a kapitalizmus nem jó, a náciizmus nem jó és a szocializmus sem jó. Magyaráztam neki, hogy van ennél jobb: a kereszténység. Szomjas lélekkel fogadta a tanítást. Jól jött, hogy tudott németül, mert oroszul trágárkodni hamarabb tanultam a fegyőröktől, mint azokat a szavakat, hogy kegyelem, megváltás. Négy hónapon keresztül minden nap élesztgettem a hitét. Ezt köszönte meg negyven év után írt levelében, amelyből az is kiderült, hogy később megkeresztelkedett.

A magyarok között voltak érdekes emberek is, például Sági Zoltán ludovikás páncélos főhadnagy. Ezzel a foglalkozásával itt nem sokra ment, de mint volt piarista diák a latin tudásával megértette a zsákmányolt orvosságok összetételét. Ezen az alapon beépült az egészségügybe. A betegbarakkban először a padlót mosta, aztán lázat mért, később mint vöröskeresztes egészségügyiis jött velünk az erdőbe. Amikor tromboflebitisszel kezeltek, ő adott vitamint. Igaz, nem nekem írta ki a nővér, hanem az oroszoknak, de a magyaroknak maguk felé hajlott a keze. Konzultáns főorvosként tért haza -- igazi láger-karriert futott be. Később tényleg elvégezte az orvosi egyetemet Marokkóban, és egy spanyol grófi család orvosa lett haláláig.

Legjobban a kárpátaljai görögkatolikus lelkészekkel tudtam beszélgetni, magyar lelkész kevés volt. Mindenekelőtt Vágh József jezsuita páter, akivel együtt ítélték el, ő is tíz évet kapott. 1953-ban szabadult, évekig egy lágerben voltunk. Zseniális koponya, sokat tanultam tőle, de távol állt a gyakorlati élettől. Az volt a rögeszméje, hogy itt a lágerben bűnben vagyunk, mert a kommunizmust szolgáljuk, ezért nem lehet senkit feloldozni. Én rugalmasabb voltam. Szerintem nem jószántunkból jöttünk ide, és ahogy mi a kommunizmust felvirágoztatjuk, azzal nem sokra mennek. Úgyhogy minden további nélkül feloldoztam a fogolytársaimat. Volt egy érdekes mondása: „az egyszerű ember azt csinálja, amit tud, az értelmes ember azt csinálja, amit kell, a katolikus ember azt csinálja, ami lehetetlen.” Nagyon gondolatébresztő mondás, de nem mentünk vele sokra. Mert ott nem azt tettük, amit tudtunk, hanem amire köteleztek bennünket. Én a három diplomámmal például papucsot fontam.

Másik paptársam, Mészáros Tibor veszprémi egyházmegyes pap volt. Remekül bírta a fizikai munkát, bányában dolgozott. Felnéztek rá a fogolytársak, úgy helytállt. A harmadik, Harangozó Ferenc, akinek megírták az emlékiratait „A csendlaci parókiától a szibériai hómezőig” címmel, szombathelyi egyházmegyes pap volt. Vele együtt jöttünk haza, de a magyar határnál elszakadtunk, mert a jászberényi börtönbe vitték. Csak az 1956-os forradalom alatt szabadult. Amikor elhagyta az országot 1956 november elején, én búcsúztattam. Svájcba került, majd Rómába, Mindszenty József titkára lett.

Együtt ítélték el Köllei Györggyel, aki akkor kispap volt. Csak az 1953-as szabadulása után lett főlszentelt pap, részt vettem az újmiséjén. 1956 októberében elkezdte szervezni a cserkészetet, ezért a forradalom bukása után még egy évet kapott. Később sikerült emigrálnia.

Böröcz Sándor evangélikus lelkész volt, vele a szabaduló táborban találkoztam. Később megírta az emlékeit „Kiáltás a mélyből” címmel. Ezt még kéziratban olvastam, az első fejezet a letartóztatástól a szovjet határig, a második a szovjet határtól a szovjet határig tartott. Akkor, a kommunista érában szó sem lehetett a kiadásáról. 1991-ben kapok tőle egy dedikált könyvet, ebben már volt egy harmadik fejezet is: 1955-1990. Nagy keserőséggel ír arról, hogy az egyháza nem rehabilitálta. Nekem ez eszembe sem jutott. Nem az egyházam ítélte el, mégcsak nem is a magyar hazám, hiszen a szovjet büntetőtörvénykönyv alapján ítélték el. Böröcz Sándorral a rendszerváltozás óta együtt tartjuk a gulágos hálaadó szentmiséket a Szent Imre templomban. Igazi ökumenikus szertartások ezek a hajdani rabok részvételével.

Minden vallás papjaival megtaláltam a közös hangot a lágerben, kivéve a pópákkal -- tisztelet a kivételnek. Ők hihetetlenül méltóságteljesek és morózusok voltak, nem mentek, hanem vonultak. Elvárták, hogyha egy ukrán csomagot kap, megkínálja őket. Az egyszerű emberek rendkívüli módon tisztelték őket, ennek gyökerei még a cári időkig nyúltak vissza.

Mi magyarok meghatároztuk, erkölcsileg mit lehet és mit nem. Szigorúan vettük, hogy egymást meglopni nem szabad. De ha valakit kivittek a vonathoz cukroszsákot rakodni, és egy zsák kiszakadt, akkor ott lehetett marokszámra enni.

-- Kicsit meg is lehet rúgni azt a zsákot? -- kérdezték.

Még ebbe is belementünk. Élet és halál bizonyos dolgokat másképp láttat. Ezek mind a túlélés eszközei voltak.

Háromezeröttszáz kilométerre az otthonunktól az volt a legfontosabb, hogyan tudjuk túlélni a nyomorúságot. Közösén megfogalmaztuk a túlélés négy szabályát:

1. A szenvedést nem szabad dramatizálni! Nem szabad panaszkodni, mert attól gyengébb lesz az ember.

2. Az öröm szükséges a túléléshez. Ezért észre kell venni és tudatosan kell keresni az élet apró örömeit.

3. Nem vagyunk tökéletesek, de itt és most kell megmutatnunk, hogy különbek vagyunk rabtartóinknál. Ez mozgósítja az életenergiákat.

4. A negyedik szabály kicsit vallásos: akinek van hová kapaszkodnia, annak könnyebb. Mi hívők, ha a Jóistenbe kapaszkodunk, rájövünk, hogy Ő is akarja túlélésünket.

A négy szabály a beszélgetések során alakult ki -- nem én találtam ki --, és áthatotta az egész lágeréletünket.

Senkit nem engedtünk panaszkodni. Azt vallottuk, ha más kibírta, mi sem vagyunk gyengébbek náluk! Az apró örömek felkutatására pedig versenyt rendeztünk. Egész nap lestük az örömöket, és este, a káposztaleves elfogyasztása után beszámoltunk egymásnak. Aki a legtöbbet tudta felsorolni, az lett a győztes. A következő fordulóban a győzteseket eresztettük össze. A harmadik forduló győztese lett az olimpiai bajnok. Úgy éltettük, mint egy igazi bajnokot. Volt egyszer valaki, aki tizenhét apró örömet tudott felsorolni este:

-- Gyerekek -- újságolta --, ma nem értem rá szenvedni, mert örökké az örömöket figyeltem, és mondogattam magamban, hogy el ne felejtsem.

Ehhez rutin kell.

Ha mínusz húsz fokban motozásnál az ôr elfelejtette levenni a vattasapkámat -- az már öröm volt, mert nem fáztam meg. Vagy: ma két krumplival több van a levesemben, mint tegnap.

Ha száz százalékon fölül teljesítettünk, akkor kaptunk pluszban egy tíz dekás kenyeret. Mikor terveztem a szabásmintát, ha egy centit tudtam spórolni az anyaggal, már öröm volt. Szinte mindenki részt vett ebben a játékban. Akik nem -- a depressziósok --, azok pusztultak el leghamarabb.

A harmadik szabály a legnehezebb, mert a politikai fogoly mindig ártatlannak érzi magát, akit a gazemberek megaláznak. Ilyen szituációban kell megmutatnunk, hogy különbek vagyunk az öreinknél.

Erre a legjobb példa az volt, mikor aláírták velünk a szabadulást. Másnap már nem kellett volna bemennünk dolgozni. Éktelen káromkodások közepette jött a bútorgyár igazgatója, hogy öt tönkreteszik, ha ez a hetven ember nem megy be másnap dolgozni. Nem tudja teljesíteni a harmadik negyedévi tervet, és akkor nem kap prémiumot.

-- Mi rabok garantáljuk a maga prémiumát -- mondtuk a nagyúrnak. -- Önként megyünk erre az öt napra dolgozni.

A füle ketté állt a csodálkozástól. Ilyen még nem volt a Szovjetunió negyven éves történetében! Persze feltételeket szabtuk: csak nappali munka, azt a fizetést kapjuk rubelben, amit a szabadok, nem vonhatnak le belőle világítás, szállás címén. Mert ha egy rubelt adtak, 99 kopejkát levontak belőle. Mindenbe beleegyezett. Meghajtottuk magunkat: első nap 160 százalék, másnap 240 százalék, harmadik nap 300 százalék.

-- Ezek a koszos magyarok tudnak háromszáz százalékot csinálni, ti meg a nyolcvanát sem éritek el! -- mondta az igazgató a szovjeteknek.

A negyedik szabályra rengeteg példát tudok. Már az is kész csoda volt, hogy éjszakánként tudtam misézni. Isten közvetlenül is megmutatta: azt akarja, hogy túléljük ezt a poklot. 1952-ben például küldött nekünk egy újszövetségi szentírást. Az Északi jeges tenger mellől jött egy szállítmány, tizenegy rab, köztük egy Kalocsa környéki henteslegény. Odahoz nekem egy könyvet, fedő- és hátlap nélkül: egy 1930-as, egypengős, a Szent István Társulat által kiadott Újszövetségi Bibliát. Elmesélte, hogy mikor három nap sötétzárkát kapott, kínjában elkezdte tapogatni a falakat, és a két fenyőgerenda között ezt találta. Rejtély, hogyan tudta elhozni, hiszen örökké motoztak, de elhozta. Akkor már hatodik éve nem láttam magyar szót, csak cirill betűs plakátokat és a Pravdát. Fantasztikus élmény volt, hogy magyarul tudtunk olvasni! Ívekre szedtük és szétszöttük egymás között. Nem számított, hogy hitetlen vagy hívő, szomjas lélekkel olvastuk, hiszen magyar szó volt! Hetenként cserélgettük az íveket, úgy, hogy először idézetet kerestünk a túlélés első szabályára, aztán a másodikra, és így tovább. Értelmes dolgokról beszélgettünk -- ez segített embernek maradni az embertelenségben.

A holocaustról azt hangoztatják, hogy ahhoz képest a Gulág turistaút volt. Nem volt turistaút -- ezt tisztázni kell. Kétségtelen, nem voltak gázkamrák. Nem így pusztították el az embereket, hanem munkaerőnek használták őket. De gázkamra nélkül is ott pusztult a rabok 78,3 százaléka... A Szovjetunióban még mindig ködösítés folyik a számokat illetően. „A Gulág tényekben, adatokban” című, 1991-es magyar kiadvány szerint, amely a Szovjet Belügyminisztérium adatai alapján készült, a lágeregekben mindössze 6663 a „Szovjetunión kívüli nemzetiségű” elítélt raboskodott. Ehhez képest csak Magyarországról harminckét ezer hadbíróóság által elítélt embert hurcoltak a Gulágra. (És akkor hol van még a többi náció?!) A magyar foglyok közül huszonhat ezren meghaltak odakint. Ez az elítéltek 78,3 százaléka, ami

óriási szám! Hatezer egypárszázan jöttünk haza, most már ezren sem vagyunk. Senkit ne tévesszen meg tehát, ha derűsen beszélek a lágerről, mert nem a borzalmakat hangsúlyozom, hanem a túlélés csodáit. Mindvégig biztos voltam benne, hogy Isten segítségével túlélhetem.